

doi: 10.5281/zenodo.3476356

**ВЛАСНЕ-НЕЧЛЕНОВАНІ РЕЧЕННЯ СТВЕРДЖУВАЛЬНОГО
ТА ЗАПЕРЕЧНОГО ТИПІВ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ МОВЦІВ**

*Actually-Non-Segmented Sentences of Affirmative and Negative Types
as Representatives the Psychological Condition of the Speakers*

Mariia Lychuk

Doctor of Philology, Professor

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

mariya.lychuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8046-7414>

Abstract

In the abstract actually non-segmented sentences of affirmative and negative types has been described. These sentences help to study the human consciousness and the inner world of man. In the human mind, consent and disagreement are a global relation to the world picture. The affirmative and negative content of the expression is most clearly presented in the dialogical discourse. The meaning of actually-non-segmented sentences is the subjective-objective relations of the speaker to objects and phenomena of real reality. Affirmative semantics actually-non-segmented sentences are represented by communicative forms with a particle. Their meaning is differentiated as self-affirmative, categorical affirmative, conditional affirmative, hypothetical affirmative. Actually-non-segmented sentences of negative type express their actually-negation, categorical negation, and weakened negation. In the communicative aspect, the actually non-segmented sentences implement the real, unreal and assessment characteristics of the expression.

Key words: *actually non-segmented sentences, categorical meaning, affirmation, negation.*

Вступ

Introduction

Мова є не лише облігаторним елементом певного виду діяльності мовної особистості, а й своєрідним конструктом, що об'єктивує комунікативний задум та установки в процесі цієї діяльності. Через мову можливе вивчення людської свідомості, внутрішнього світу людини. Його пояснюють як сукупність загальної структури психічного, біологічного, соціально-психологічного й

духовного. Внутрішній світ мовця формують психічні складники, серед яких є ментальні здібності, прагнення, емоційні особливості, ставлення до себе, інших людей тощо. (ван Дейк, 1989: 54). Вербальну реалізацію внутрішнього світу здійснює мова через одиничні лексеми, синтаксичні одиниці, фрейми та ін.

У процесі спілкування мовці використовують ствердження, виражене за допомогою речень зі значенням згоди, та заперечення, експліковане реченнями зі значенням незгоди. Згода і незгода – це глобальне ставлення до картини світу, образ якої викристалізований у свідомості людини. Комунікативно-прагматичне значення категорій згоди досліджували такі лінгвісти: О. Озаровський (Озаровский, 1980), Л. Маслова (Маслова, 2008), К. Оразалінова (Оразалинова, 2012) та ін.; категорій незгоди – І. Романенко (Романенко, 1998), Л. Владимирська і Н. Єригіна (Владимирская & Ерыгина, 2002), Н. Одарчук (Одарчук, 2003), О. Федоренко (Федоренко, 2004) та ін. Однак дослідники опиралися на традиційні лексичні і синтаксичні засоби вираження згоди/незгоди. Ми дослідимо вербалізацію згоди / незгоди через специфічні синтаксичні одиниці – власне-нечленовані речення.

Мета дослідження – схарактеризувати стверджувальні та заперечні власне-нечленовані речення як ререзентантів модального плану у діалогічному дискурсі.

Методи та методики дослідження ***Methods and Techniques of the Research***

Для досягнення мети дослідження використано такі методи: аналіз і узагальнення психолінгвістичної та психологічної літератури, метод завершення речень та метод дискурс-аналізу.

Результати ***Results***

Найповніше стверджувальний чи заперечний зміст висловлень представлено в діалогічному мовленні, оскільки діалогічна єдність, текст, що створюється в певній ситуації спілкування, є підґрунтям вираження категорії ствердження чи заперечення. Ствердження і заперечення експлікують власне-нечленовані речення, тобто слова-речення, природну сферу функціонування яких становить усне діалогічне мовлення. Ці речення – це не особлива лексема і не

особлива частина мови, а структурно й функційно специфічна одиниця мови з притаманною текстоутворювальною роллю і певною комунікативною функцією.

Значення слів-речень завжди було предметом обговорень і суперечок. Г.О. Золотова визначила слова-речення як речення, що не мають змісту, однак виражають емоційно-вольову чи ментальну, усвідомлену чи автоматичну реакцію мовця (Золотова, Онипенко & Сидорова, 2004: 408). Слова-речення виражають акт думки в нерозчленованій формі, значення якого дорівнює значенню стверджувального, заперечного чи іншого речення. Унаслідок мовленнєвої аплікації – нашарування додаткових модальних значень – відбувається інтенсифікація емоційно-експресивного значення як синтаксично нечленованої побудови, так і мікротексту (Wierzbicka, 1972: 82; Montefinese & Ambrosini, 2014: 369).

Значення власне-нечленованих речень – це суб'єктивно-об'єктивне ставлення мовця до предметів і явищ реальної дійсності. Їхнє категорійне значення виявляється у ставленні мовця до повідомлюваного, до одного з учасників комунікації, у характері відношення змісту речення, пов'язаного зі словом-реченням, до дійсності (Личук, 2014: 77). Тому такий тип власне-нечленованого речення має тенденцію до виокремлення в самостійне інтонаційно завершене речення.

Власне-нечленовані речення зі стверджувальною семантикою активно представлені комунікативними формами з частковим компонентом. Значення цих речень диференційоване як 1) власне-стверджувальне; 2) категоричне ствердження; 3) умовне ствердження; 4) гіпотетичне ствердження.

1. Власне-нечленовані речення з власне-стверджувальним значенням. Здебільшого такі речення мають форму відповідей на поставлені запитання. У діалогічному дискурсі, розмовному чи художньому, власне-стверджувальне значення репрезентують модальні частки *так, атож, авжеж, аякже, отож, еге, ага, гаразд, ну, от-от, угу, умгу*. Напр.: *Ми обоє знайшли ту гранату. – І ви з ним її викопали? – Так. – А потім обклали дровами й підпалили? – Так* (Ю. Винничук); *– От би почитати газетку, – зітхнув Андрій до Миколи. – Умгу, – зітхнув Микола* (Іван Багряний); *– То ти йдеш купатися? – Ага* (Розм.).

2. Категоричне ствердження експлікують модальні іменники *правда, добро, факт, згода*; модальні та означальні прислівники *безперечно, без сумніву, вірно, вповні, дійсно, добре, звичайно, звісно, здорово, нормально,*

*охоче, очевидно, правильно, прекрасно, слушно, справді, точно, цілком та ін.; поєднання слів а як же, самий раз, та воно ж і правда, так точно та ін. Ці власне-нечленовані побудови виражають узагальнене ствердження, підтвердження, схвалення тощо як інтеграцію семантики часток, іменників чи прислівників та імпліцитної семантики. Напр.: – *Ти мене любиш, Ганнусю? – А як же!* – *вона обернулась і поцілувала його в носа* (Брати Капранови); – *Шапка не велика? Підходить тобі? – Самий раз!* (Розм.).*

3. Власне-речення зі значенням умовного ствердження в основі мають модальні сполуки слів *а чому ж і ні, воно й правда, про мене, та хоч би й так та ін.* Напр.: – *Якби Василина впала, то ви б усі її обтрусили, ще й додому одвели б, а як Марія впаде, то ви ще й глузуєте з неї. – Воно й правда. Бо Василина краща й молодша од тебе* (І. Нечуй-Левицький); – *Пішли до нас. – Про мене. Тільки не кажи моїй мамі* (Розм.).

4. Власне-речення зі значенням гіпотетичного ствердження утворені за допомогою словосполук *а чому ж ні, та воно й правда, та хоч би й так та ін.*, напр.: *Хома. А ти й повірила! Стеха. А чому ж ні? Вона така добренька* (Т. Шевченко); *Не пан, звернеш і сам. То тільки земському звертали колись... – Та воно й правда* (М. Хвильовий).

Стилістично маркованим засобом вираження ствердження є власне-нечленоване речення, утворене фразеологізованою дієслівною лексемою *Побачимо*. Під впливом контексту це речення може змінювати свою семантику, пор.: – *З контрабасом завтра вийдете? – рясно загули всі. – Побачимо!* – *загадково відповів Козловський і, оступившись, впав в оркестріон* (Ю. Смолич) – оклична інтонація підсилює переконливість ствердження; – *Так-так, так-так, – потирав руки Гузь. – Значить шахту пускати будете. – Побачимо* (В. Собко) – відсутність окличної інтонації, обмеженість контексту вказує на гіпотетичність ствердження.

Діалогічний дискурс уможливлює аналіз і на функціональному рівні, оскільки представляє внутрішній рівень комунікації – спілкування учасників діалогу один з одним (Шевченко & Морозова, 2005: 22). Стверджувальні власне-нечленовані речення у діалогічному дискурсі відбивають психологічний стан мовців, їхні комунікативно-прагматичні настанови, передаючи ствердження своїх думок, схвалення чого-небудь, ставлення до того, хто повідомляє думку.

Сутність категорії заперечення «...із синтаксичного погляду полягає в тому, що зв'язок між тими чи тими двома уявленнями за допомогою цієї категорії усвідомлюється заперечно...» (Пешковский, 1956: 386). Залежно від специфіки заперечення кваліфікуємо 1) власне-заперечення; 2) категоричне заперечення; 3) ослаблене заперечення.

1. Власне-нечленовані речення з *власне-заперечним* значенням оформлені частками *ні, ані* – семантично й інтонаційно завершені. Мають форму заперечної відповіді на поставлені запитання. Напр.: – *Ти прийдеш до мене сьогодні о сьомій.* – **Ні.** *Не зможу* (Розм.). Власне-нечленовані речення з власне-заперечним значенням особливо експресивні, якщо основний компонент доповнений вказівною, обмежувально-видільною, підсилювальною часткою, пор.: – *Там багато людей, – закинув вудку я.* – **Та ні,** – *вона розходилась не на жарт* (Брати Капранови); *Чого це ви сидите так самотньо, немов скучно тут вам?* – **Чого ж... ні.** *Не скучно* (С. Васильченко).

2. Власне-нечленовані речення з *категоричним запереченням* оформлені модальними словами із негативно-оцінним значенням: *неправда, дурниця, нічого, ніякого, ніскільки, неправильно, ніяк, ніколи* та ін., вигуків *ну що ви, дзуськи*. Напр.: *Ви добре знаєте академіка? А про Кучмієнка чули?* – **Ніколи** (П. Загребельний); *Думаєш, прийдеш додому, то я з тобою буду панькатись?* **Дзуськи!** (Розм.).

Власне-нечленовані речення, оперті на структурні вигуківні компоненти, супроводжуються емоційною реакцією мовця. «Проникнення таких конструкцій до фіксованої форми мовлення, – відзначає О. І. Шаройко, – зумовлено, принаймні, двома причинами: по-перше, цьому сприяє загальне емоційне насичення діалогічного мовлення... По-друге, недостатністю часу для обмірковування відповіді: швидкий темп перебігу діалогу змушує мовців використовувати готові формули із закріпленим значенням, не вдаючись до конструювання» (Шаройко, 1969: 17).

3. Власне-нечленовані речення з *ослабленим, запереченням*. Такі речення оформлені модальними словами і словосполуками на зразок *навряд, не зовсім, трохи не, часом як, от так* та ін. Напр.: *Сьогодні, думав, ніяке чудо не врятує його [місто] від падіння.* **Навряд!** *Так ні ж – вистояло* (В. Малик). – *А! Це масова консультація, чи що?* – **Не зовсім** (Ю. Смолич). Ослаблене заперечення іноді може бути виражене протиставною конструкцією заперечно-

стверджувального чи заперечно-гіпотетичного типу, першою частиною якої є частка *не* і модальний прислівник, пор.: – *Хан хоче сказати, що віднині не є підневільний їм? – Не зовсім, а все ж так. Обри пішли із Скіфії, ми ж не подалися за ними, залишилися* (Д. Міщенко).

Синтаксичні конструкції української мови виразно відбивають ментальний простір народу і самотність національної картини світу.

Висновки *Conclusions*

Отже, в комунікативному аспекті для реалізації модальних, реальних, ірреальних та оцінних характеристик висловлень слугують стверджувальні і заперечні власне-нечленовані речення. Синтаксичні маркери стверджувального типу експлікують власне-ствердження, категоричне, умовне і гіпотетичне ствердження, заперечного типу – власне-заперечення, категоричне й ослаблене заперечення. Власне-нечленовані речення – лаконічні мовленнєві конструкції, що їх швидко відтворюють учасники комунікації у процесі своїх мисленнєво-мовленнєвих операцій.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні власне-нечленованих речень різних семантичних типів у когнітивному аспекті.

Література *References*

- Владимирская, Л.М., & Ерыгина, Н.Г. (2002). *Актуализация категории аффирмативности/негативности в неимперативном и императивном пространстве* (на материале современного немецкого языка). URL: <http://www.uni-altai.ru/Journal/vestbspu/2002/gumanit/PDF/vladimirskaja.pdf>
- Дейк, ван Т.А. (1989). *Язык. Познание. Коммуникация*. В.И. Герасимов (Ред.). Москва: Прогресс.
- Золотова, Г.А., Онипенко, Н.К., & Сидорова, М.Ю. (2004). *Коммуникативная грамматика русского языка*. Г.А. Золотова (Ред.). Москва: Наука.
- Личук, М.І. (2014). Категоріальні значення «ствердження» та «заперечення» як значеннєві параметри слів-речень. In J. Anderš (Ed.), *Ucrainica VI. Současna ukrajinstika: Problemy jazyka, literatury a kultury: sbornik vědeck'ch článků z mezinárodní konference. Olomouc: VI. olomoucké symposium ukrajinstu střední a východní Evropy, (Olomouc, 21–23.8.2014)*, (pp. 76–79). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Маслова, Л.Н. (2008). Выражение согласия/несогласия в устной научной дискуссии. *Доклады Международной научно-практической конференции «Общество – Язык – Культура:*

Актуальные проблемы взаимодействия в XXI веке» (г. Москва, 18 октября 2007 г.).
(Т. 1, с. 76–82). Москва: Петруруш.

- Одарчук, Н.А. (2003). *Семантика та прагматика висловлень відмови в англомовному художньому дискурсі.* (Дис. канд. філол. наук). Луцьк.
- Озаровский, О.В. (1980). Согласие-несогласие как категория коммуникативного синтаксиса (в грамматике русского языка для иностранцев). В.И. Красных (Сост.), *Проблемы учебника русского языка как иностранного. Синтаксис* (с. 109–120). Москва: РУДН.
- Оразалинова, К.А. (2012). Коммуникативные смыслы согласия и способы их вербализации в русском языке. *Вестник Челябинского государственного университета*, 2(256), 81–86.
- Пешковский, А.М. (1956). *Русский синтаксис в научном освещении.* Москва: Гос. учебно-педаг. изд-во Мин. просвещения РСФСР.
- Романенко, И.М. (1998). Прагматическое значение предложений, содержащих отрицание. (Автореф. дис. канд. филол. наук). Москва.
- Шаройко, О.И. (1969). Структура простого предложения в диалогической речи. (Автореф. дис. канд. филол. наук). Одесса.
- Шевченко, І.С., & Морозова, О.І. (2005). Дискурс як мисленневокомунікативна діяльність. І.С. Шевченко (Ред.), *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* (с. 21–28). Харків: Константа.
- Федоренко, О.Н. (2004). Коммуникативно-прагматический аспект отрицания во французском языке. (Автореф. дис. канд. филол. наук). Минск.
- Montefinese, M., Ambrosini, E., Fairfield, B., & Mammarella, N. (2014). Semantic Significance: a New Measure of Feature Saliency. *Memory & Cognition*, 42(3), 355–369. United States. <https://doi.org/10.3758/s13421-013-0365-y>
- Wierzbicka, A. (1972). *Semantic Primitives.* Frankfurt: Athenum.
-